

Kampen för den europeiska livsstilen

Drag inom den finlandssvenska högerextrema tankevärlden efter andra världskriget

Varken finnarna eller esterna är mongoler, även om de rasmässigt skiljer sig från svenskarna. Nu för tiden pratar man också om den östbaltiska rasen [...] som har tillägnat sig ett finsk-ugriskt språk. Först under detta århundrade har finnar och svenskar i någon större omfattning beblandat sig med varandra i Finland; man kan dock notera att den moderna finländska ”överklassen” i hög grad har svenskt ursprung.¹

Det är rätt överraskande att stöta på rasteoretiska resonemang i en text som skiljer mellan Finlands språkgrupper – särskilt då man beaktar att ovanstående utdrag är från ett verk publicerat år 1971. Textens skribent, C.A.J. Gadolin som också var docent vid Åbo Akademi, hörde till de finlandssvenska högerextrema kretsarna och representerade ett perspektiv som främst hör hemma på 1920-talet. Helt och hållet försvann dock inte rasläran ur den finländska extremhögers tankevärld ens under kalla kriget. I den här artikeln beskrivs vissa drag som betecknade extremhögers verksamhet under denna tidsperiod, med särskilt fokus på gruppens finlandssvenska aktiva, till vilka Gadolin hörde.

1. Axel von Gadolin, *Von der Tataren zu den Sowjets. Der Werdegang der europäischen Ostmacht*, Tübingen: Grabert-Verlag 1971, s. 42 n. 8. ”Weder die Finnen in Finnland noch die Esten sind Mongolen, jedoch von den Schweden rassisch verschieden. Man spricht heutzutage auch von einer ostbaltischen Rasse [...] die eine finnische-ugrische Sprache übernommen hatten. Erst in diesem Jahrhundert kommt eine Mischung zwischen Finnen und Schweden in grösseren Umfange vor; man möge jedoch beachten, dass die moderne finnische ”Oberschicht” weitgehend schwedischen Ursprungs ist.”

De finlandssvenska aktörerna hade under 1930- och 1940-talen spelat sin egen, ställvis mycket betydande, roll inom den finländska extremhögern. Utöver det svenskspråkiga Samfundet Folkgemenskapen fanns det tvåspråkiga Suomen Kansan Järjestö – på svenska Finlands Folkorganisation, vars anhängare också kallades för ”kalstalaiset” efter ledaren Arvo Kalsta.² En kanske ännu viktigare uppgift än organisationsverksamheten var att knyta kontakter till utländska aktiva, och särskilt viktigt var det att finansiera verksamheten. Det är mindre känt att verksamheten de facto inte dog ut år 1945, utan att det även därefter gjordes försök att blåsa liv i aktivismen.

Denna artikel belyser den finländska extremhögerens fortsatta verksamhet även efter år 1945 genom att betrakta fenomenet ur i synnerhet vissa finlandssvenska aktörers perspektiv. I min artikel granskar jag en grupp finlandssvenska aktiva, som redan före andra världskriget hade stött och byggt upp högerextrema nätverk i Finland. Även efter krigens fortsatte de verka inom ideologin, även om det snart skedde i tysthet och till största delen utanför offentlighetens ljus. Samtidigt byggde de på nytt upp de internationella nätverken, där kontakterna till de svenska meningsfränderna blev de viktigaste. Vidare beskrivs kort verksamheten inom två finlandssvenska högerextremistiska ungdomsgrupper under 1940- och 1950-talet. I artikeln undersöker jag hurdana nätverk som byggdes upp, hurdana samarbetsformer som bildades och hur de finlandssvenska nationalistiska föreställningarna formades i de efterkrigstida förhållandena bland de aktiva högerextremister som behandlas här.

Det finns tills vidare ytterst lite forskningsdata om den finlandssvenska extremhögerens roll i det efterkrigstida Finland. I Sverige har Heléne Lööw³ belyst Nordiska Rikspartiets nätverk som också i viss mån omfattade Finland, och Lena Berggren⁴ har behandlat tidigare kontakter i sin forskning kring den svenska antisemitismen. Det finns också en liten mängd forskning om det förkrigstida finlandssvenska

2. För information om organisationerna, se Henrik Ekberg, *Führerns trogna följeslagare. Den finländska nazismen 1932–1944*, Ekenäs: Schildts 1991.

3. Heléne Lööw, *Nazismen i Sverige 1924–1979. Pionjärerna, partierna, propagandan*, Stockholm: Ordfront 2004.

4. Lena Berggren, *Blodets renhet: En historisk studie av svensk antisemitism*, Malmö: Arx Förlag 2014.

nationalistiska tänkandet och irredentismen. Till den mest centrala forskningen hör Matti Klinges, Göran O:son Waltås och Henrik Ekbergs verk.⁵ Likaså finns det inte mycket forskning om Finlands högerextrema rörelser under kalla kriget. Denna lucka kan i viss mån förklaras med tillgången på undersökningsmaterial; tidigare forskare har inte haft tillgång till Skyddspolisens material⁶.

I denna artikel används ett historisk-deskriptivt forskningsgrepp. En tematisk innehållsanalys har använts för att närma sig materialet som belyser mindre välkända fenomen. Särskilt fokus har satts på de teman som berör nätverksbyggande och politisk nypositionering efter kriget. Bland de ideologiska faktorerna fäster jag min uppmärksamhet vid antisemitismen och historiesynen, som hör till materialets mest centrala teman och som aktörerna fortlöpande återkommer till.

Aktörernas brevväxling och egna publikationer, som för det mesta getts ut på eget förlag, bildar den mest centrala materialhelheten. Aktörernas brevväxling finns bevarad i Åbo Akademis samlingar och i Riksarkivet i Stockholm, där Per Engdahls och Rütger Esséns samlingar innehåller en betydande mängd stoff också om finländska aktörer. Dessa källor har inte tidigare använts i forskning som berör den finländska extremhögern. Till vissa delar kompletteras bilden av Statliga polisens och Skyddspolisens rapporter, men dessa innehåller beklagligt lite material om extremhögern, särskilt från tiden före 1970-talet.

FENOMEN OCH BEGREPP: CENTRALA TEMAN INOM EXTREMHÖGERNS TANKEVÄRLD

Extremhöger kan sägas vara ett slags övergripande begrepp för olika radikala och nationalistiskt sinnade strömningar. Begreppet saknar en

5. Matti Klinge, *Vihan veljistä valtiososialismin: Yhteiskunnallisia ja kansallisia näemyksiä 1910- ja 1920-luvuilta*, Helsinki: WSOY 1972; Göran O:son Waltå, *Poet under Black Banners. The Case of Örnulf Tigerstedt and Extreme Right-wing Swedish Literature in Finland 1918-1944*, Uppsala: Almqvist & Wiksell 1993; Ekberg, *Führerns trogna följeslagare*.
6. För information om forskning och källor, se Kyösti Pekonen (ed.), *The New Radical Right in Finland*, Helsingfors: The Finnish Political Science Association, Vol. 18, 1999. I verket har Skyddspolisens material använts endast i begränsad utsträckning gällande Pekka Siitoin.

allmänt tillämplig definition, utan är i stället relativistiskt till sin natur. När något klassificeras som extremhöger sker det i hög grad utifrån de teman som knyter ihop tankarna. Dessa teman kan också få olika innebörd och ges olika vikt beroende på kontext. Ur de definitioner som förekommer i forskningen har Cas Mudde lyft fram nationalism, främlingsfientlighet, rasism, antidemokrati och tanken om en stark nation som de mest centrala uttrycksformerna för högerextrem verksamhet under 1900-talets senare hälft.⁷

Tidvis, särskilt genom den brittiska forskaren Roger Griffins försorg, har också begreppet ”generisk fascism” använts för att beskriva fenomenets mest radikala del. Griffin formulerade på 1990-talet definitionen ”palingenetisk ultranationalism” för fascismen, och pekade på rörelser vars program, liksom inom den ursprungliga fascismen, omfattade ett revolutionärt element och därmed tanken om en ”nationell pånyttfödelse”⁸. Enligt Griffins definition kan begreppet ”allmän fascism” ses som den mest revolutionära underkategorin av högerextremism. I de skribenters texter som presenteras i denna artikel finns dock inte det revolutionära elementet närvarande, åtminstone inte så konsekvent att det skulle vara motiverat att behandla skribenterna som fascisterna enligt Griffins definition. Deras tankar innehöll ändå, till och med till väsentliga delar fascistiska drag; även radikal nationalism och rentav raslära är ställvis centrala element. C.A.J. Gadolins alster avspeglar också den för fascismen karakteristiska strävan efter att finna en så kallad tredje väg, det vill säga målsättningen att skapa ett block utanför det kapitalistiska och kommunistiska systemet. De utmärkande dragen i deras tankevärld täcks bättre in av det mer övergripande begreppet ”extremhöger”.

Även om de högerextrema grupperna och aktörerna inte bildar en helhet i strikt ideologisk mening, så utgör nätverken ett slags subkulturell tolkningsram, genom vilken den omkringliggande verkligheten uppfattas. En sådan, mer omfattande, begreppsdefinition används bland annat av den tyska forskaren Hans-Gerd Jaschke som i sitt verk karakteriserade rörelsen på följande sätt:

7. Cas Mudde, *The Ideology of the Extreme Right*, Manchester: Manchester University Press 2000, s. 11.

8. Begreppet användes senare i flera sammanhang, men formulerades för första gången i verket Roger Griffin, *Nature of Fascism*, London: Routledge 1993.

Med extremhögern menas helheten av de synsätt, förhållningssätt och aktioner, både organiserade och icke-organiserade, som tar avstamp i människans samhälleliga ojämlikhet av rasmässiga eller etniska orsaker, som bestrider jämlikhetssträvandet i deklarationen om de mänskliga rättigheterna, betonar samhällets prioritet i förhållande till individen samt medborgarens plikt att foga sig efter de statliga målsättningarna, och som bestrider den liberala demokratins värdepluralism samt vill ändra demokratiseringsutvecklingens riktning bakåt.⁹

Idén om nationell enighet samt antiliberalism och motstånd mot parlamentarisk demokrati har alltid varit en förenande faktor i den finländska extremhögerens tänkande. Idén om nationell enighet har tagit sig lite olika former beroende på vad som ansetts vara den viktigaste fiendebilden. Utmärkande för 1920-talet var språk- eller folkstamsfrågan och för 1930-talet antikommunismen.

I den finlandssvenska extremhögerens tänkande har dock frågan om nationell enighet varit problematisk. Vid skapandet av en nationell identitet har man antingen fått överge språkliga skillnader som särskiljande faktor eller så har man i stället för att sträva efter enighet betraktat den svenskspråkiga befolkningen som en svensk irredenta. I vissa sammanhang har man också använt nordiska förbindelser som en mer vidsträckt grund för det nationella tänkandet.

I Samfundet Folkgemenskapens tolkning betonades ett ”nordisk-germanskt folk” i Runebergs anda, vilket bildade ett ”blods-, ödes- och kultursamfund”. Språkfrågan skulle med tiden få sin lösning av sig själv genom att ett organiskt samvälde skapades.¹⁰ Den så kallade östsvenskheten, där kontakten till Sverige betonades, var särskilt i början av förra århundradet närvarande i idévärlden.¹¹

9. Hans-Gerd Jaschke, *Rechtsextremismus und Fremdenfeindlichkeit. Begriffe, Positionen, Praxisfelder*, Wiesbaden: Westdeutscher Verlag 2001, s. 30. ”Unter ’Rechtsextremismus’ verstehen wir die Gesamtheit von Einstellungen, Verhaltensweisen und Aktionen, organisiert oder nicht, die von der rassisch oder ethnisch bedingten sozialen Ungleichheit der Menschen ausgehen, nach ethnischer Homogenität von Völkern verlangen und das Gleichheitsgebot der Menschenrechts-Deklarationen ablehnen, die den Vorrang der Gemeinschaft vor dem Individuum betonen, von der Unterordnung des Bürgers unter die Staatsräson ausgehen und die den Wertpluralismus einer liberalen Demokratie ablehnen und Demokratisierung rückgängig machen wollen.”

10. Ekberg, *Führerns trogna följeslagare*, s. 196–197.

11. Om östsvenskhet, se Klinge, *Vihan veljistä valtiosotalismiin*.

I stället för språkfrågan betonade högerextremisterna under kalla kriget antikommunism och motstånd mot Kekkonen. Detta syns också i de finlandssvenska skribenternas alster som behandlas i denna artikel. Också för de finskspråkiga aktörerna blev den så kallade äktfinskheten på sin höjd ett sidoinslag efter år 1945.

Ingenjör Niilo Rauvalas Suomalainen Kansanpuolue (sv. Finska Folkpartiet) var egentligen den enda gruppen som ännu i början av 1950-talet tog upp språkfrågan som en central programpunkt. Partiet hade en starkt äktfinsk linje som motsatte sig de svenskspråkigas privilegier, vilket troligtvis ledde till att också professor Iivari Leiviskä, en av AKS grundare, var uppställd på dess kandidatlistor. Rauvala, som varit ledare för det perifera partiprojektet, var redan under 1930-talet med i flera högerextrema grupper och hade bland annat varit med i Kalstas rörelse. I Rauvalas nya parti fanns det också personer som stödde raslärorna. I vissa sammanhang kopplades finlandssvenskhet samman med antisemitiska tankar och bland annat Helsingfors biträdande stadsdirektör Erik von Frenckell kallades för ”judeuppkomling”. Visserligen inträffade detta efter intagande av några groggar.¹²

Henrik Meinander har analyserat den finlandssvenska nationalismen under självständighetstiden med särskilt fokus på två konkurrerande begrepp. Skillnaden mellan kulturell nationalism (kultursvenskhet) och regional nationalism (bygdesvenskhet) ligger som grund för uppdelningen. Den förstnämnda betonar nationell enighet och den svenska kulturens betydelse för Finland som ett västerländskt samhälle och en del av den nordiska gemenskapen. Det regionala betraktelsesättet å sin sida betonar de etniska och nationella skillnaderna mellan finsk- och svenskspråkiga, och enligt denna syn tryggas den svenska befolkningens intressen bäst genom att man bevarar de traditionellt svenskspråkiga områdenas enighet och håller fast vid språkgränserna.¹³

Liksom Meinander också konstaterar fick det regionala synsättet särskilt under 1920-talet tidvis rent av rasistiska drag. Framöver ser vi att det senare högerextremistiska tänkandet kunde innehålla drag

12. Mötespromemoria från år 1949 under rubriken ”Keskikansan puolue”. Upptecknad av H. Niemi. Amp 1 N, Skyddspolisens arkiv, Riksarkivet (RA), Helsingfors.

13. Henrik Meinander, *Nationalstaten. Finlands svenskhet 1922–2015*, Finlands svenska historia 4, Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland (SSLS) 702:4, Helsingfors 2016, s. 20–21.

av bägge nationalistiska strömningarna och att inte heller rasistiska tankar var främmande för alla ens efter krigen, även om språkfrågan i de flesta fallen inte ens var central.

FÖRHOPNINGAR OM NATIONELLT ÅTERUPPVAKNANDE

Vid fredsslutet år 1944 var det finländska högerextremistiska fältet splittrat och även ideologiskt i sönderfall. De centrala ledarna hade redan flytt landet eller försatts i husarrest. Högerextremistiska organisationer förbjöds i fredsfördraget.

Detta innebar inte att alla skulle ha gjort en fullständig ideologisk kappvändning. Det fanns dock inget utrymme för någon mer omfattande aktivism, varken inom ramen för finsk- eller svenskspråkiga organisationer. Först från och med 1960-talet framåt kan vi prata om en viss sorts kontinuitet också beträffande mer organiserad verksamhet, bortsett från några beväpnade ungdomsgrupper. Verksamheten tog sig i stället andra uttryck. Man försökte upprätthålla gamla kontakter och bekantskaper samt skaffa sig nya. De politiska förhållandena möjliggjorde inte någon öppen verksamhet, så de som stödde högerextremismen höll antingen på med underjordisk verksamhet eller försökte skapa inofficiella nätverk. Andningshål hittades ofta genom svenska samarbetspartner.¹⁴

Så som speciellt Jarkko Vesikansa har visat, handlade det inte alls om någon fullständig sorti för dem som representerade den förkrigstida, högerextrema tankevärlden. Till exempel om dem som varit aktiva inom Akademiska Karelen-Sällskapet (AKS) kan snarare sägas att de tog en ännu mer framträdande plats i samhället, även om de inte öppet förde fram sina gamla åsikter. De privata nätverken försvann åtminstone inte och antalet edsvurna AKS-medlemmar på höga samhällspositioner var betydande ända fram till 1970-talet.¹⁵

14. För utvecklingen på fältet före 1960-talet, se Tommi Kotonen, *Politiikan juoksuhaudat. Äärioikeistolainen liikehdintä kylmän sodan Suomessa*, Jyväskylä: Atena 2017.

15. Jarkko Vesikansa, "AKS:n henkinen jatkosota – seuran vaikutus kommunisminvastaiseen toimintaan kylmän sodan Suomessa", Mikko Uola (toim.), *AKS:n tie. Akateeminen Karjala-Seura isänmaan ja heimoatteen asialla*, Helsinki: Minerva 2011, s. 289–344.

I vissa likartade privata nätverk lyftes också tankemodeller knutna till gamla ideologier tydligare fram. I denna artikel behandlas en sådan grupps verksamhet.

Till de mest centrala inofficiella nätverken hörde samarbetet mellan tre finlandssvenskar som också tidigare offentligt hade verkat i olika högerextremistiska projekt. Genom samarbetet upprätthölls kontakter särskilt till Sveriges nationalistiska instanser. Detta nätverk utgjordes av docent Carl Axel Johan Gadolin vid Åbo Akademi, bergsrådet Carl-Gustav Herlitz som ledde Arabia och ingenjör John Rosberg som var chef för Helsingfors telefonförening. Också Gadolins fars kusin, Eric von Born, som hade flyttat till Sverige hade sin egen roll att spela. Efter kriget fick treklövern problem på grund av sin tidigare verksamhet. En arresteringsorder utfärdades för Gadolin och Rosberg, samtidigt som man ville avlägsna Herlitz från chefspositionen vid Arabia. Rosberg misstänktes också för landsförräderi. Särskilt hans nära kontakter med den tysksinnade motståndsrörelsen från och med hösten 1944 ansågs suspekta.¹⁶ Rosberg förnekade inte kontakterna, men något kriminellt kunde ändå inte påvisas i verksamheten.

Tidigare hade trion varit aktiv bland annat i vänskapsföreningar för Tyskland, och de stod nära nationalsocialistiska grupper i Finland. Herlitz gav bland annat under 1930- och 1940-talen ekonomiskt stöd åt Teo Snellmans nationalsocialistiska parti och låg också bakom olika tidningsprojekt. Gadolin var en känd skribent och föreläsare både i Tyskland, Finland och Sverige och presenterade särskilt sina geopolitiska visioner om en nationell omorganisering vid Tysklands seger. Rosberg uppgav nationalsocialism som sitt särintresse och hans bok som prisade Hitlers förvaltning förbjöds i Finland efter kriget. Han var kusin till utrikesminister Witting och kände personligen SS-ledaren Himmler.¹⁷

I det senare tänkandet märks också inslag av den tyska raslärans inflytande. Både Gadolin och von Born var särskilt under 1930-talet intresserade av en av de mest centrala tyska rasteoretikerna Hans F.K. Günthers tankar. Nationalsocialisten och antropologiprofessorn

16. Se HM 4742, Rosberg, John. Ek-Valpo II, RA, Helsingfors.

17. Markku Jokisipilä & Janne Könönen, *Kolmannen valtakunnan vieraat. Suomi Hitlerin Saksan vaikutuspiirissä 1933–1944*, Helsinki: Otava 2014, s. 276.

Günther hade täta kontakter med Finland ända fram till slutet av andra världskriget och hörde till Rosbergs vänner. Günther framförde i sina teorier tanken om finlandssvenskarna som representanter för den nordliga rasen och detta var ett synsätt som Rosberg försökte främja också i sitt hemland.

Efter kriget försökte man bygga upp samarbetsnätverk speciellt med Sverige, med gamla bekanta i de centrala rollerna. Per Engdahl och Rütger Essén hade blivit viktiga samarbetspartner som representerade den gamla generationens extremhöger. De hade varit verksamma i olika högerextremistiska organisationer redan på 1920-talet och innehållit ledande positioner inom extremhögern under kriget. Förutom med högerorganisationen Sveriges Nationella Förbund som hade lösgjort sig från Högerpartiet samarbetade de också med ingenjör C.-E. Carlbergs antijudiska organisation Samfundet Manhem, där båda var verksamma som föreläsare. Bägge två var också medlemmar i den tyskorienterade Riksföreningen Sverige-Tyskland, som var starkt pronazistisk. Organisationens eget förlag, Dagens Böcker, gav också ut Gadolins böcker i Sverige.¹⁸ Gadolin hade dessutom tidigare varit föreläsare vid Samfundet Manhem, liksom Rosbergs balttyska hustru Lyoka Rosberg. Herlitz å sin sida gav finansiellt stöd till Esséns tidningsprojekt såväl före kriget som efter år 1944.

De instanser som tidigare öppet hade stött nationalsocialismen eller fascismen försökte efter kriget bygga upp omfattande samarbetsformer över hela Europa. Här spelade svenskarna en central roll. Speciellt Per Engdahl försökte bygga upp en europeisk samarbetsorganisation för nationellt sinnade. Den så kallade Malmörörelsen som han ledde, representerade de gamla åskådningarna, dock utan rasläror, och var under 1950-talet ett av de viktigaste europeiska samarbetsforumen som före detta fascister kunde ansluta sig till. Avsikten var dock att åtminstone för syns skull skaka av sig det förgångna och driva en sådan verksamhet att det inte endast såg ut som ett försök att restaurera det förflutna. Engdahl skrev om detta till Gadolin samtidigt som han introducerade sin tidning *Vägen Framåt*:

18. För information om organisationen, se Karl N. Alvar Nilsson, *Svensk överklass och högerextremism under 1900-talet*, Stockholm: Federativs 2000, s. 120–133.

Som framgår av tidningen, har vi så att säga genom omständigheternas makt kommit att spela en viss roll för samordningen av nationella krafter i Europa. En av våra huvudsynpunkter därvid har varit att till varje pris undvika en restauration av det förflytna. Vad vi just nu anse som vår främsta arbetsuppgift är skapandet av en grupp människor med hundraprocentigt inbördes förtroende och med en gemensam ideologisk grundval.¹⁹

Också finländarna skulle enligt Engdahl ha kunnat vara med i detta samarbete. De tilltänkta medlemmarna var dock mycket försiktiga. Det kommunistiska trycket sågs som för starkt för att man öppet skulle ha kunnat bekänna sig till gamla ideal ens i den förmildrade form, fri från rasläror, som Engdahl framförde.

Finländarna ansåg att man i första hand borde försöka bibehålla verksamhetsfriheten, som även den ansågs vara mycket begränsad. När Per Engdahl år 1953 framförde en förhoppning om att man också i Finland kunde inleda något slags ”klubbmässig” verksamhet, svarade Gadolin honom så här:

För oss här är det t.v. viktigast att kunna bevara den personliga rörelsefriheten d.v.s. kunna resa till utlandet utan hinder av myndigheterna. Det behöves inte mycket för att helt godtyckligt få ett pass indraget eller ingen resevaluta beviljad – de som inte äro systemets såta vänner här får ”so wie so” betala 40 % mera för sin utlandsvaluta. I förordningsväg äro vi dessutom förbjudna att skriftligt eller muntligt uttala politiska åsikter i utlandet eller överhuvudtaget träffa avtal om publicering av någonting o.s.v. En undersåte i storfurstendömet Finland var en tio gånger friare man än en republikan av idag, men den demokratiska propagandagröten dränker varje eftertanke.²⁰

Enligt Gadolin var det enda raka att fungera som affärsmän, vilket medförde relativt fri rörlighet. Det gick ändå att skönja en lite mer tillåtande atmosfär. Den föraktade parlamentariska demokratin höll på att ge plats åt nya föreställningar, vilket ur extremhögerns synvinkel

19. Engdahl till C. A. J. Gadolin 18/2 1953, Per Engdahls och Nysvenska rörelsens arkiv, vol. 42, Riksarkivet (RA), Stockholm.

20. C. A. J. Gadolin till Engdahl 22/2 1953, Per Engdahls och Nysvenska rörelsens arkiv, vol. 42, RA, Stockholm.

särskilt reflekterades av studentrörelserna. Bland annat grundandet av studentorganisationen Frihetens Akademiska Förbund (Vapauden Akateeminen Liitto) var ett eko från 1930-talet. I mitten av decenniet beskriver Rosberg den friare stämningen i ett hoppfullt brev till Rütger Essén:

Här börjar livet ånyo. En andlig väckelse kan spåras [...]. Studenterna tala nu om frihet och ära och understödas av rector magnificus. Nya vindar söka rymd, trots allt parlamentariskt snavs. Eller rättare sagt tack vare skräpet. Eländet skall utplåna sig själv.²¹

Gadolin verkade däremot inte över huvud taget se några positiva tecken i den politiska utvecklingen. Hans pessimism riktade sig främst mot det politiska förfallet och underdånigheten inför Sovjetunionen. När det sista försöket att avlägsna Kekkonen från hans ämbete misslyckades, i och med att Honkaförbundet stupade, kände han sig synnerligen tröstlös. I ett brev riktat till C. von Haartman år 1962 beskrev han Finlands situation i dystra tongångar:

Här går vi in i en mycket dunkel politisk fas: alla ryggar ha plötsligt blivit så krumma – i riktning mot solens uppgång. Nästan alla stora och små politiker slår redan knut på stjärten av idel hyllning för den, som fått äran av det stora förtroendet österifrån. Så valet här blir ju en farce, då alla redan tagit rättning.²²

I praktiken bidrog Gadolin, Herlitz och Rosberg endast i begränsad omfattning till att korrigera den politiska situationen. De äldre stigna männen hade varken tid eller ork till någon mer omfattande organiserad verksamhet. Av försiktighetsskäl saknade de också lust att engagera sig trots det friare politiska klimatet. Rosberg och Herlitz stod bakom Rütger Esséns besök på Svenska klubben i Helsingfors år 1955, vilket i princip var det enda konkreta exemplet på ett tillfälle där man organiserade verksamhet via ett löst nätverk. Till

21. John F. Rosberg till Essén 16/3 1955, Rütger Esséns arkiv, vol. 14, RA, Stockholm.

22. Gadolin till Carl von Haartman 5/3 1962, Carl von Haartmans samling, Åbo Akademis bibliotek.

evenemanget inbjöds naturligtvis också Gadolin. Till vänkretsens mer säregna bekantskaper hörde den amerikanske journalisten Donald Day som hade slagit sig ner i Finland och också fick en inbjudan.²³ Under andra världskriget hade Day propagerat för Tyskland och mot det judisk-bolsjevikiska systemet, vilket ledde till att han efter kriget arresterades genom amerikanernas försorg.

Esséns besök hade en viktig, psykologisk effekt och uppmuntrade också andra nationalistiskt sinnade. Vasabon Gustaf Beltzner skrev till Herlitz att han glädde sig mycket åt nyheten, och påpekade att det i Vasa skulle vara omöjligt att bjuda in en så ”belastad” person. Rosberg och Herlitz besökte också tillsammans Stockholms ungsvenska rörelses sammankomster, där de även träffade Essén.

Sitt mest konkreta uttryck fick aktivismen dock genom publikationsverksamheten. När atmosfären hade blivit mer tillåtande blev bergsrådet Herlitz inspirerad att publicera antisemitiska pamfletter, vars effekter avspeglade sig också i Sverige. I Finland publicerade Gadolin sina kraftigaste kommentarer redan 1946, dock under pseudonym. Judehatet satte sin prägel, speciellt på Herlitz skrifter.

ANTISEMITISM SOM BRÄNSLE FÖR DE HÖGEREXTREMA ÅSKÅDNINGARNA

För extremhögern är juden användbar som syndabock på många sätt: judarna kan ses som fiender till organisk nationalism, som orsak till den rotlösa fluktuationsbaserade globalkapitalismen och kommunismen som anses förstöra traditionella samfund och hierarkier.²⁴

Sist och slutligen handlar det om ett klassiskt uttryck för jude-motstånd: tanken att judarna är en grupp, en ”parasit”, som blandar upp folken och som saknar förmåga att skapa civilisation eller ge form åt något. De upplevs som farliga ur *den organiska nationalstatens* och nationalismens perspektiv, emedan de splittrar den nationella enig-

23. Herlitz Rütger till Essén 13/2 1955, Rütger Esséns arkiv, vol. 93, RA, Stockholm.

24. Richard Saull, Alexander Anievas, Neil Davidson & Adam Fabry, ”The longue durée of the far-right: an introduction”, Richard Saull, Alexander Anievas, Neil Davidson & Adam Fabry (eds), *Longue durée of the far-right. An international historical sociology*, London: Routledge 2015, s. 6.

heten som upplevs som så relevant.²⁵ Steffen Kailitz har till och med konstaterat att strävan efter homogenitet är en allom förenande faktor för extremrörelser, såväl i höger- som vänsterlägret: ”Representanter för extremrörelser tror att det är möjligt att skapa ett homogent samhälle, där de styrandes och de styrdas intressen är identiska.”²⁶

I verket *Sambället i krigets trollkrets* presenterade Gadolin under pseudonymen Alexander Gaditz år 1946 fascistiska och nationalsocialistiska ekonomiska teorier i ett accepterande ljus. I sitt verk tog han också ställning till krigsorsakerna. Gadolins uppfattning är närapå konspiratorisk: De västerländska finansiella kretsarna drev i hopp om ekonomisk vinning världen till krig och kaos. En hatpropaganda som pågått i årtal mellan olika folk och samhällsklasser skapade grogrund för kriget. Gadolin anser inte att hatpropagandan uppstått spontant, utan han ser den som styrd av överheten och föreställer sig att ”någon enskild instans” står bakom den – när saken granskas grundligare står det klart att denna instans är judarna.

Versaillesfreden hade likaså från början inte alls strävat efter att upprätthålla fred, utan i stället haft ett nytt krig i sikte:

Vissa stipulationer i Versaillesfreden [...] föreföllo ha konstruerats just för att åstadkomma en ny explosion inom rimlig tid, en förutsägelse, som ett stort antal ekonomiska och politiska skribenter i segrarstaterna själva förenade sig om.

-
25. Om judefientlig semantik, se t.ex. Alexander Bein, ”Der Jüdische Parasit’. Bemerkungen zur Semantik der Judenfrage”, *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 13:2 (1965), s. 121–149. Läran om den ”ariska rasen” och dess överhöghet som en ras med skapande förmåga härstammar från 1800-talet och fransmannen Arthur de Gobineaus skrifter. De Gobineau förhöll sig förhållandevis uppskattande till judendomen, men hans argument om ariskheten användes senare också som motivering till antisemitismen.
26. Steffen Kailitz, *Rechtsextremismus in der Bundesrepublik Deutschland. Auf dem Weg zur „Volksfront“?*, Zukunftsforum Politik. Broschürenreihe herausgegeben von der Konrad-Adenauer-Stiftung e.V. 2005:65, s. 10. ”Alle Extremisten glauben an die Möglichkeit einer homogenen Gemeinschaft, in der eine Interessenidentität zwischen Regierenden und Regierten besteht.”

Den amerikanske presidenten F.D. Roosevelt med sina judiska medarbetare var enligt Gadolin mästaregissören som låg bakom all negativ utveckling.²⁷

Den judiska konspirationen låg i Gadolins teori, i likhet med i det klassiska antisemitiska tänkandet, bakom all negativ utveckling som pågick i västländerna. Gadolin hänvisade till teorier enligt vilka judarnas målsättning är ett judiskt herravälde:

Judarnas stora inflytande inom amerikansk finans samt det egenartade och målmedvetna sätt, på vilket detta begåvade folkslag förstått att tillvälla sig penningmakten, ha givit upphov till teorien om att judarna med en hemlig destruktiv politik ville upplösa de kristligt-borgerliga samhällena för att på dessas ruiner upprätta ett judiskt herravälde.²⁸

Utan att direkt ta ställning till om det så kallade *Sions vises protokoll* är äkta eller inte, utreder Gadolin sida upp och sida ner hur träffande och förutspående denna skrift om judarnas strävan efter herravälde är. Gadolin kommer i sina tolkningar av protokollet fram till en totalitär antiutopi: oppositionen och yttrandefriheten kvävs, kulturella minnesmärken förstörs och allt som hållits heligt släpas i smutsen.

Bergsrådet Herlitz framförde ännu mer oförtäckt antijudiska tankar än Gadolin. I hans mening gav bland annat *Sions vises protokoll* och andra motsvarande konspirationsteorier en autentisk bild av judarnas konspirationer. På 1950-talet gav Herlitz på eget förslag ut två anti-judiska pamfletter, som också ledde till rättspåföljder i Sverige.

Herlitz efterkrigstida aktivitet bestod också i övrigt av publikationsverksamhet. Han började ge finansiellt stöd till Rütger Esséns tidning *Dagsposten* som från och med år 1952 utkom under namnet *Fria Ord*. Tidningen var huvudsakligt språkrör för det svenska ytterhögerpartiet Sveriges Nationella Förbund och känd bland annat för sin antisemitiska linje, vilket var något som ofta glädde Herlitz. Han prenumererade dessutom på den nationalsocialistiska tidningen *Nordisk Kamp*, som hade grundats av Göran Assar Oredsson²⁹.

27. Alexander Gaditz, *Sambället i krigets trollkrets*, Helsingfors: Förlagsaktiebolaget Carlos 1946, s. 174-176.

28. *Ibid.*, s. 176.

29. Karl Gustav Karl Jaeger, protokoll 18/6 1965, hs 1a3 xc-8r, Skypo, Helsingfors.

Herlitz såg den världspolitiska situationen som hopplös, vilket judarna också bar skulden till. År 1955 skrev han till Essén om judarnas inflytande:

Jag ser mycket mörkt på utvecklingen i världen nu, Bolsjevismen är judisk och kapitalismen likaså, men det vill man icke veta och möjligheterna att motarbeta judarna är för länge sedan försuttna.³⁰

Enligt Herlitz måste judefrågan fortfarande lyftas fram eftersom den var så central. Han var därför besviken när Malmörörelsens tidning *Nation Europa* antog en linje där rasläror inte betonades i någon högre grad. Med anledning av den brittiska fascisterna Oswald Mosleys artikel i tidningen skrev han vresigt till Essén:

I häftet n:o 6 av "Nation Europa" läste jag en artikel av Mosley, som enl. min mening var ingenting annat än snafsprat. Han talar om "wir", "die Russen", och "die Amerikaner", men icke ett ord om den roll judarna spelar.³¹

År 1954 beslutade sig Herlitz för att publicera pamfletten *Något om tidens största fråga* på eget förlag. År 1956 gavs den ut på finska under titeln *Sananen aikamme suurimmasta kysymyksestä*. Av den svenska upplagan tog han ännu ett nytryck år 1957. En annan pamflett, *Några synpunkter på vad som hänt och händer i världen*, utgavs år 1957 och utkom samma år också på finska under titeln *Maailmantapahtumat eilen ja tänään eräiden näkökohtien valossa*.

I utredandet av "tidens största fråga" konstaterar Herlitz att judarnas "rasmässiga samhörighet" är unik och att de strävar efter att hålla "sitt blod oblandat". Enligt Herlitz lever judarna som parasiter bland övriga trossamfund, och har som målsättning att förlava dessa. I skriften refereras till flera antisemitiska falsarier. Han redogör bland annat länge för "profetian", skriven av "den amerikanske presidenten" Benjamin Franklin, där denne varnar för de katastrofala följder som judeinvandringen kommer att få.³² Falsariet från 1930-talet används

30. Herlitz till Rütger Essén 16/7 1955, Rütger Esséns arkiv, vol. 93, RA, Stockholm.

31. Herlitz till Rütger Essén 13/7 1955, Rütger Esséns arkiv, vol. 93, RA, Stockholm.

32. Carl-Gustaf Herlitz, *Sananen aikamme suurimmasta kysymyksestä*, Helsinki: egen utgivning 1956, s. 1–2.

fortfarande flitigt och citeras bland annat på Finska motståndsrörelsens webbplats.³³

Herlitz ser judarnas makt som genomgripande. Judarna står bland annat bakom två världskrig, ryska revolutionen, ett kommande tredje världskrig och till och med det judefientliga våldet. Herlitz konstaterar att ”judarnas makt är så stor att ingenting – lindrigt talat – händer mot judarnas vilja”.³⁴

Herlitz stridsskrift från år 1957 medförde problem också för de svenska meningsfränderna. C.E. Carlberg som bland annat delat ut Herlitz pamflett ”Några synpunkter på vad som hänt och händer i världen” i Stockholms skolor dömdes till 60 dagsböter i Stockholms rådhusrätt. I rättens dom konstaterades bland annat att

Rådshusrätten finner att skriften i åtalade delar innehåller åtskilliga nedsättande, uppenbart osanna uppgifter angående judarna såsom folkgrupp och således förtal mot dem ävensom åtskilliga smädliga uttalanden beträffande desamma.³⁵

Enligt Carlberg hade Herlitz använt synnerligen milda och artiga formuleringar och det var inte heller obestriddligt att påståendena var osanna. Enligt honom skadade domen Sverige bilden i det östra grannlandet och förolämpade en meriterad industrimagnat. Efter att ha utrett de politiska våldsdådens långa historia konstaterar Carlberg: ”Herlitz’ skrift är bara ett blygsamt, amatörmässigt försök till att bringa en diskussion i gång om mosaismens möjliga roll i den olyckliga utvecklingen.”³⁶

Besvären ledde ingen vart och domen fastställdes också i den högsta rättsinstansen. Herlitz hade planer på att publicera ännu en tredje skrift, men Carlbergs dom fick honom troligtvis på andra tankar.

33. Vastarinta.com: ”2000 vuotta antisemitismiä” 24/7 2014, <http://www.vastarinta.com/2-000-vuotta-antisemitismia/> (hämtad 26/10 2016).

34. Herlitz, *Sananen aikamme suurimmasta kysymyksestä*, s. 3, ”juutalaisten valta on niin suuri, että – lievästi sanoen – ei mitään tapahdu vastoin juutalaisten tahtoa”.

35. *Tryckfrihetsåtalet mot civilingenjör C.E. Carlberg*, Stockholm: C.E. Carlbergs stiftelse 1958, s. 4.

36. *Ibid.* s. 51.

HISTORIESYNNENS BETYDELSE

Att omarbete den rådande historiesynen hör till extremhögerns mest centrala strategier. Detta gäller särskilt de instanser som inte helt och hållet vill lösgöra sig från fascismens och nationalsocialismens idé-historia. Förintelseförnekelse är ett av de centrala elementen i denna strategi. C.G. Herlitz hörde till de första i Finland som förnekade förintelsen och han framförde sina egna åsikter om ämnet bland annat år 1956 i Esséns tidning *Fria Ord*. Herlitz påstod att det fanns fler judar efter kriget än det funnits före och att det saknades dokumentation som gav stöd åt att judarna skulle ha förintats.³⁷ I ett vidare avseende handlar detta om ett försvar av och motivering till ett nationalistiskt politiskt tänkande: Enligt förintelseförnekarna används förintelsen som grund för en politik som förnekar nationalismens betydelse.³⁸

Herlitz anser att ”det är samma krafter som bakom styr både i Ryssland och Amerika” och hänvisar till judarna. Han var också redo att tro på teorier enligt vilka judarna skulle stå i beråd att starta ett tredje världskrig för att uppnå världsherravälde.³⁹ Herlitz såg Europas belägenhet i en pessimistisk dager och trodde inte längre på att Europa skulle kunna resa sig och bli en geopolitisk motpol.

Av de finlandssvenska aktörer som behandlas i denna artikel var C.A.J. Gadolin den aktivaste inom historierevisionismen. Hans verk *Samhället i krigets trollkrets* är en historiebeteckning som förutom att vara ett övergripande försvarstal för fascismen också kryllar av olika konspirationsteorier och präglas av antisemitism.

Det nationalsocialistiska Tyskland och fascistiska Italien var enligt Gadolin ”försöksstater” där man eftersträvade balans mellan marxistisk totalitarism och finanskapitalism, vilka till sist kvävde försöken. I Gadolins tycke var både statssocialism och finanskapitalism trots sina skenbara demokratistrivanden närmast att betrakta som oligarkier; i den ena styr ett parti, medan den andra är en finansoligarki, styrd av

37. Jag tackar forskare Tobias Hübinette för uppgifterna om Herlitz publikation. Herlitz åberopade bland annat Röda Korsets rapporter och befolkningsstatistiken som förintelsemotståndarna brukar hänvisa till ännu i dag.

38. Se t.ex. Tommi Kotonen, ”Holokaustin kiistäjät ja ’kansallismielisyyden alasajo’”, *Tieteessä tapahtuu* 2016:3, s. 9–15.

39. Herlitz till Rütger Essén 4/10 1954, Rütger Esséns arkiv, vol. 93, RA, Stockholm.

storföretagens ledning. I Tyskland och Italien var individualism och ekonomisk frihet fortfarande i viss utsträckning möjliga.⁴⁰

Konspirationsteorierna och dystopierna som verket ger uttryck för var förhållandevis allmänna i de kretsar som försökte förneka Tysklands krigsansvar och där man snarast förhöll sig skeptisk till skräckhistorierna om tredje riket. ”Finansjuden” som krigets upphovsmakare hade figurerat redan i Hitlers beryktade ”profetia” från år 1939, där han förutspådde den krigshetsande judiska rasens undergång i Europa.

Under 1950-talet fortsatte Gadolin sitt arbete särskilt genom att diskutera befolkningsfrågan. Redan under tredje rikets tid hade han funderat på befolkningsflyttningar och delningen av Tysklands östra områden. Nu fick han utreda folkrörelser i en annan riktning: de från öst hemvändande tyskarnas öden. Han uppträdde som expert i flyktingfrågor och arbetade för flyktingministeriet vid regeringen i Bonn. Hans verk som behandlade ämnet publicerades också på engelska. År 1965 berättade han i ett brev till Engdahl om hur han är svartlistad nästan överallt, men att han fått prata inför Europarådet om ”demokratins gränser”.⁴¹

Gadolin återkom till judefrågan och krigsansvarigheten i verket *Von der Tataren zu den Sowjets* som utkom år 1971. Verket gavs ut av Grabert-Verlag som var känt som en publiceringskanal för förintelseförnekare. Gadolin omnämns som en auktoritet på förintelsens offermängd också i förintelseförnekaren Heinz Roths verk år 1974, även om Gadolin aldrig offentligt förnekade förintelsen. Privat uppskattade han krigets judeoffer till cirka 300 000 i stället för sex miljoner.⁴²

I verket från 1971 behandlar Gadolin huvudsakligen Sovjetunionens utveckling. I detta sammanhang hävdar han att den egentliga orsaken till kriget var att Stalin strävade efter att sätta i gång ett krig mellan de kapitalistiska staterna. Till följd av kriget skulle staterna i väst bli utmattade, vilket skulle ge Sovjetunionen möjlighet att expandera sin intressesfär och sprida sin ideologi. Enligt Gadolin var Stalin

40. Gaditz, *Sambället i krigets trollkrets*, s. 183.

41. Gadolin till Engdahl 21/11 1965, Per Engdahls och Nysvenska rörelsens arkiv, vol. 42, RA, Stockholm.

42. Heinz Roth, *Was geschah nach 1945? Auf der suche nach der Wahrheit. Teil III. Die KZ-Prozesse*. Saknar tryckort (egen utgivning) 1974, s. 164.

beredd att anfälla Tyskland sommaren 1941, vilket gjorde Operation Barbarossa till rent självförsvar.⁴³

Också i detta sista verk lyfte Gadolin fram teman som återfinns i de nutida så kallade historierevisionisternas skrifter. Fortfarande är det populärt, särskilt i högerextrema kretsar, att se Tysklands agerande som en försvarsåtgärd, medan Stalins långtgående ideologiska målsättningar förklarar varför kriget bröt ut.

I sina tidigare, mer konspirationsteoretiska beskrivningar, anser Gadolin att det handlade om en följdriktig utveckling som framskred åt samma håll som den judekontrollerade helhetsutvecklingen. I verket som blev hans sista konstaterar han däremot att det finns en ideologisk konflikt mellan å ena sidan finansjudendomen som kontrollerar det amerikanska åsiktsklimatet, å andra sidan vänsterpressen som står under judiskt inflytande. Den här gången delades fronten mellan västmakterna och Sovjetunionen. Också Israel, på västmakternas frontlinje, kunde betraktas välvilligt och dess krigshandlingar godkändes som försvarsåtgärder. Även Sovjetunionen, ärkefienden i boken, var ändå enligt Gadolin starkt påverkat av judarna, eftersom ”judarna spelade en erkänt stor roll i bildandet av Sovjetunionen”.⁴⁴ Den geopolitiska orienteringen västerut är ändå intressant då man betänker att bergsrådet Herlitz ännu på 1950-talet kunde betrakta Sovjetunionen i positiv dager, emedan ”judarna icke har något att säga till om i Ryssland numera”.⁴⁵

SPRÅKFRÅGAN I DE FINLANDSSVENSKA HÖGEREXTREMA ÅSKÅDNINGARNA

I Gadolins, Herlitz och Rosbergs åskådningar och verksamhet betonas ett vidare, europeiskt perspektiv i stället för traditionellt nationalistiska föreställningar. På ett allmänt plan torde man kunna säga att deras ideologi snarare hörde till den internationella, högerextrema tankevärlden, och att de inhämtade ideologiska verktyg från den internationella litteraturen. Det här är på sätt och vis en av paradoxerna

43. Gadolin, *Von der Tataren zu den Sowjets*, s. 73–78.

44. Ibid. s. 194. “[...] Juden bekanntlich eine sehr grosse Rolle beim Aufbau der Sowjetunion gespielt haben”.

45. Herlitz till Rütger Essén 2/3 1955, Rütger Esséns arkiv, vol. 93, RA, Stockholm.

inom de efterkrigstida nationalistiska åskådningarna; i stället för att proklamera de nationalistiska åsikterna offentligt var det endast möjligt att verka i skymundan eller utomlands. Det var inte alls den inhemska politiken, som redan var dömd till undergång, utan i stället Europas utveckling och politik som bildade referensram.

Också i Gadolins skrift från år 1946 framhävs den europeiska åskådningen. Europa hade hamnat i kläm mellan de ekonomiska och politiska blocken. För Finlands del fanns en tydlig tolkning: gränsen mellan blocken gick vid Torne älv. Besluten fattades utanför Europa: ”Europa har sönderfallit i tvenne resp. trenne intressesfärer, vilkas gränser utomeuropeiska maktfaktorer bestämt, och inom vilka motsatta sociala och ekonomiska åskådningar besitta maktstöd.”⁴⁶

I fråga om Europas situation som helhet betraktad, hade Gadolin dock inte helt och hållet förlorat hoppet, åtminstone inte beträffande kommande generationer: ”Det synes sannolikt, att en utjämning av tidens ohyggliga motsatser blott kan åstadkommas av en ny generation, som frigjort sig från krigstidens hatballast”. En sådan utveckling var dock avhängig av hur historien skulle komma att skrivas och huruvida man för att förenkla historieskrivningen och skapa massmänniskor, pekade ut ”syndabockar” vilket säkerställde blockindelningen.⁴⁷

Med tanke på det europeiska perspektivet är det värt att notera att de finlandssvenska aktörerna utifrån källorna inte försökte skapa några som helst kontakter till de finskspråkiga som representerade samma ideologi. Utan några påverkningsmöjligheter i hemlandet försökte aktörerna komma in i det internationella nätverk som på den tiden höll på att utvecklas till ett slags eurofascism, särskilt under ledning av de svenska aktörerna. Till viss del återspeglas detta också av att en del finlandssvenska skribenter återfinns i staben av medarbetare i den viktigaste europeiska högerextrema publikationen *Nation Europa*. I denna tidning lyfts även det finlandssvenska perspektivet i viss mån fram.

I de finlandssvenska aktörernas alster är det anmärkningsvärt att språkfrågan inte nämns som grund för teserna i någon märkbar omfattning, för att inte tala om att man öppet skulle ha gjort språket till

46. Gaditz, *Sambället i krigets trollkrets*, s. 205.

47. Ibid.

en rasfråga. Inte ens i Gadolins förhållandevis omfattande *Sambället i krigets trollkrets* behandlas problemet. Detta innebär dock inte att de gamla tankemodellerna skulle ha upphört att påverka i bakgrunden.

Nation Europas skribenter, såsom Gadolins fars kusin Eric von Born som på 1930-talet var känd för sina antisemitiska skrifter, koncentrerade sig oftast på att framhålla finlandssvenskarnas viktiga kulturbyggande roll. Så som von Born betonade var "svenska språket ytterst tjänligt som kulturell bro i västlig riktning när politisk isolation hotar Finland".⁴⁸ von Born som hänvisade till finlandssvenskarna med det regionalt avgränsande begreppet "kustfolket", såg finlandssvenskarna som kulturbärare i stil med grekerna som på sin tid slog sig ner vid Levantens stränder i Mindre Asien. Den uppenbara tanken var att kontakterna till den europeiska extremhögern också fungerade som skydd för den språkliga minoriteten. *Nation Europa* drev tanken om ett Europa som byggde på folkens andliga samhörighet, bildat av en mosaik bestående av olika kulturer som skulle förena sig för att försvara "den europeiska livsstilen" mot "det asiatiska hotet".⁴⁹ Denna ideologi verkade också passa bra ihop med de behov som den finlandssvenska minoritetens extremhöger hade.

I Eric von Borns skrifter kan också ett hierarkiskt element skönjas. Det reflekterar den nationalistiska tanken om vissa kulturer som kulturbärare och kulturutvecklare, "Kulturträger", medan andra kulturer antingen förblir passiva konsumenter eller i värsta fall kulturförstörare. I hans alster var de finskspråkigas roll endast att hålla dörren öppen västerut och därmed skydda den finlandssvenska minoritetens rättigheter och på så viss möjligtvis själva bli civiliserade. von Born beskriver i poetiska ordalag hur finlandssvenskarna "likt en våg som rullar in från havet" och "med av liv pulserande kraft" "jämjar vägen för den stigande kulturen".⁵⁰

Också i detta avseende är historiebeseivningen i Gadolins verk från år 1971 egenartad. Redan tidigare hade han bland annat, tvärtemot

48. Eric von Born, "Finnland und das Zweisprachenproblem", *Nation Europa* 1954:10, s. 24. "Bei der drohenden politischen Isolierung Finnlands ist ausserdem die schwedische Sprache von hohem Nutzen als Kulturbrücke in westlicher Richtung".

49. Se t.ex. Heinrich Zillich, "Nation Europa", *Nation Europa* 1951:1, s. 8–15.

50. von Born, "Finnland und das Zweisprachenproblem", s. 24. "Wie eine Woge ist das schwedische Volkstum vom Meer her herangerollt [...] nachdem seine sprudelnde Kraft [...] der aufsteigenden Kultur [...] den Weg bereitet hat."

den allmänna uppfattningen, framkastat att finlandssvenskarna i sin helhet tillhörde en ”vit front” mot ”kommunisterna”.⁵¹ I det senare verket *Von der Tataren zu den Sowjets* betonar Gadolin finlandssvenskarnas och särskilt adelns betydelse för uppkomsten av den nationella kulturen och nationalismen, samt finlandssvenskarnas centrala roll i både jägarrörelsen och politiken före år 1945. Därefter föddes en ny klass ledd av politiker och affärsmän, vilket medförde att finlandssvenskarnas ställning försvagades märkbart.

Den röda tråden genom Gadolins alster är finlandssvenskarnas positiva roll i kulturutvecklingen och i försvaret av Finlands självständighet, till skillnad från ”den nya, politiskt styrande finskspråkiga klassen” som drev Finland i famnen på Sovjetunionen. Bilden av de finskspråkiga är snarast pejorativ: ”Fastän finnen i Stockholm och Paris framstår som anspråkslös på grund av sina språksvårigheter och sin långsamma natur så är han mäktigt hyllad i Sovjetunionen där han också kan släcka sin stora törst.” Enligt Gadolins beskrivning utnyttjar de sluga ryska politikerna de finskspråkigas anspråkslöshet, osäkerhet och dryckesbegär på ett förslaget sätt.⁵²

Språkets samband med nationalkaraktären var en uppfattning som härstammade från romantiken. I Gadolins tolkning kan man ändå se drag av teorier baserade på rasläror ur denna tankevärld. Rötterna till Gadolins uppfattning om de finskspråkigas rasmässiga särart hittas i 1920-talets föreställningar, där Rolf Nordenstreng var en centralgestalt; han ansåg att finnarna hörde till den östbaltiska rasen.⁵³ Denna teori, där finnarnas sämre förmåga att skapa politik och kultur betonades, hade Gadolin också förespråkade, bland annat

51. Axel von Gadolin (1968): ”Die Swedische Volksgruppe in Finnland”, *Europa Ethnica* vol. 25, 1, s. 2–12.

52. Gadolin, *Von den Tataren zu den Sowjets*, s. 171–172. ”Während der Finne in Stockholm und in Paris als Folge seine Sprachschwierigkeiten und seiner langsamen Natur eine bescheidene Figur abgibt, wird er in der Sowjetunion gefeiert und kann dort auch seinen grossen Durst stillen.”

53. Ibid. s. 42. Jfr Aira Kemiläinen, *Suomalaiset, outo Pohjolan kansa: rotuteoria ja kansallinen identiteetti*, Helsinki: Suomen Historiallinen Seura 1993, s. 237–242. Begreppet ”den östbaltiska rasen” myntades av den finlandssvenska antropologen Rolf Nordenstreng som försökte skilja mellan språkgrupp och ras och därmed också övergav begreppet ”den germanska rasen” och i stället talade om ”den nordiska rasen”. Även om Gadolin tillägnade sig Nordenstrengs begrepp ”den östbaltiska rasen” så talade han också om ”den germanska rasen”.

i sitt verk från 1943 som också gavs ut på tyska. Gadolin betonade också finnarnas positiva sidor, så som viljekraft och envishet, men inte intellektuella egenskaper. I sina senare publikationer utredde han inte längre denna teori i någon större omfattning men betecknande nog hänvisade han till den ännu år 1971.⁵⁴

Samtidigt såg Gadolin också finlandssvenskarnas godtrogenhet som ett problem: fast den finskspråkiga befolkningen hela tiden utvidgade sitt revir och kulturella inflytande, ansåg den finlandssvenska eliten ändå att deras position var tryggad, eftersom de bevarade och importerade västerländsk kultur till Finland. Gadolin ansåg att ”än i denna dag kan inte de finlandssvenska politikerna förmå sig att officiellt erkänna att detta är ett misstag”.⁵⁵ Den språkliga likabehandlingen var enligt honom snarast skenbar. För att bevara den finlandssvenska delen av befolkningen skulle det enligt Gadolin ha varit nödvändigt med medvetenhet om hotet och ett hårdare försvar av gränsen mellan språkgrupperna.⁵⁶

Med tanke på den efterkrigstida finlandssvenska nationalismen är det intressant att Gadolin redan tidigt betonade finlandssvenskarnas roll som etnisk minoritet; detta synsätt finns i Gadolins produktion ända sedan 1930-talet. Enligt Bo Lönnqvist fick minoritetsretoriken bredare genomslagskraft först från och med 1950-talet, till viss del som en följd av kulturchocken som följde på att traditionellt finlandssvenska områdets språkförhållanden förändrades till förmån för de finskspråkiga.⁵⁷ För Gadolin som argumenterade utifrån rasläran föll sig detta perspektiv på sätt och vis naturligt. När han betonar de svenskspråkigas roll som minoritet presenterar han dem å ena sidan som kontinuerligt hotade, men i ljuset av sina historiska prestationer

54. C.A.J. Gadolin, *Finnland. Vergangenheit und Gegenwart*, Königsberg: Osteuropa Verlag 1943; jfr Gadolin, *Von der Tataren zu den Sowjets*, s. 42.

55. Axel von Gadolin, ”Die rechtliche und faktische Stellung der schwedischen Volksgruppe in Finnland seit 1945”, Franz Riedl (Hrsg.), *Humanitas ethnica. Menschenwürde, Recht und Gemeinschaft. Festschrift für Theodor Veiter; dargeboten zum 60. Lebensjahr*, Wien: Braumüller 1967, s. 198–207, 200. ”Auch heute noch wollen offiziell leitende finnlandschwedische Politiker den Irrtum nicht zugeben.”

56. Ibid.

57. Bo Lönnqvist, ”Diskursen och det oartikulerade varandet. Ett ifrågasättande av identitetskonstruktionen”, Anna-Maria Åström, Bo Lönnqvist & Yrsa Lindqvist (red.), *Gränsfolkets barn. Finlandssvensk marginalitet och självhävdelse i kulturanalytiskt perspektiv*, SLS 633, Helsingfors 2001, s. 443–450, 446.

framstår de å andra sidan som en rasetit, som trots sin minoritetsställning har förmåga att styra landets historia. På sitt eget sätt möts radikala tolkningar av såväl kulturell som regional finlandssvensk nationalism i Gadolins åskådning.

TEO SNELLMANS GERMANISM

För trion Gadolin, Herlitz och Rosberg föreföll kontakterna till Sverige och också Tyskland naturliga, men dessas betydelse blev aldrig direkt explicit. Finland, Sverige och Tyskland bildade en självklar referensram där åskådningarna rörde sig, även om till exempel det nordiska eller germanska perspektivet inte lyftes fram i någon större omfattning. ”Germanismen” fick dock en förespråkare i Teo Snellman, som inte uppfattade sig som finlandssvensk.

Snellmans tankar innehåller liknande förakt för den parlamentariska demokratin som exempelvis återfinns i Gadolins alster. I egenskap av förintelseförnekare presenterade han motsvarande argument som Herlitz. I sin historiepolitik gjorde Snellman tolkningen att Tyskland och det tyska folket fallit offer för kriget och han tyckte att Hitlers dåd tydligt överdrivits. Det var enligt honom frågan om en smutskastning av nationellt tänkande i internationalismens namn. För Snellman präglades ett traditionellt germanskt tänkande av hederskänsla och stolthet, ett tankesätt som sedermera övergivits i ”demokratin” namn:

Före kriget var det ännu en hederskak [sic] för åtskilliga svenskar, norrmän, danskar och även Finlands-svenskar att kalla sig germaner. Nordens stolta germaner! Men nu skämdes man... Man upptäckte att alla germaner är förbrytare, som borde utplånas. Ordet german byttes ut mot andra benämningar, som t.ex. demokrat, som om det skulle uppkommit en helt ny ”demokratisk” ras eller människoart i Norden.⁵⁸

Det germanska som förenade Tyskland och Norden utgick från den germanska kulturens kreativa förmåga och andliga särdrag. Detta arv

58. Teo Snellman, ”Nordens germaner”. Odaterad artikelskiss från årsskiftet 1966–1967 till tidningen *Fria Ord*. Teo Snellmans arkiv 3. Artiklar, föredrag och skrifter 1924–1977, RA, Helsingfors.

höll man nu på att förstöra. Snellman avslutade sitt försvarstal i ett slags vädjande deklaration:

Den som förnekar sitt kulturarv och smutskastar sitt bo, som generationer byggt upp, gör sig urarva. Framtiden kommer att visa om Nordens germaner grävt sin egen grav.⁵⁹

Snellmans pessimistiska uppfattning om att man höll på att överge gamla kulturella värderingar fick genklang också i Gadolins åskådning. Att man förstörde värderingar innebar för honom en tyst ”sovjetisering”. Genom att traditionella värderingar förstördes, kunde förtryckta folk förmås att avstå från sin ”motståndsförmåga” och därmed bli lätta att styra över. Gadolin såg bland annat ”det sedliga förfallet, sexualupplysningen och den pornografiska vågen samt haschbruket som hörde samman med dessa” som medel att underkuva folken.⁶⁰

UNGDOMENS MOTSTÅNDRÖRELSE

Utöver den äldre generationens aktivism hörde uppkomsten av olika beväpnade ungdomsgrupper till de drag som präglade den högerextrema verksamheten särskilt i slutet av 1940-talet. Ett sådant förbund var Nationalsocialistiska Frihetskämpar i Vasa, vars verksamhet uppdagades för Statliga polisen år 1948. Organisationens syfte var att organisera väpnat motstånd mot kommunismen. Organisationen saknade internationella kopplingar, men hade i stället flera internationella förebilder: för organiserandet tog man inspiration av den tyska motståndsrörelsen Werwolf och partieden kopierades från den ungerska pilkorsorganisationen. De finlandssvenska ungdomarnas verksamhet följde samma mönster som verksamheten i andra liknande organisationer, och saknade en politisk agenda som specifikt skulle ha varit knuten till finlandssvenskheten. Tonvikten låg på det tysksinnade tänkandet.

Till Nationalsocialistiska Frihetskämpar hörde lokala, främst finlandssvenska unga i åldern 14–21 år. Organisationen planerade att

59. Ibid.

60. Gadolin, *Von den Tataren zu den Sowjets*, s. 190. ”Sittenverderb, Sexualunterricht und Pornowelle wie auch der sich anschliessende Haschisverbrauch [...]”.

spränga vänsterobjekt, samlade ihop vapen och sprängämnen, lade upp en dödslista över kommunister som måste ”undanröjas” och spred nationalsocialistisk propaganda.⁶¹ Organisationen hade grundats år 1944 och hade enligt dess medlemmars utsago som mål att skapa en sådan nationalsocialistisk samhällsordning ”som hade varit rådande i Tyskland före sönderfallet”. Till detta mål hörde att likvidera politiska motståndare, såsom kommunister och judar. Också borgarna dög som motståndare: ”organisationen skulle ligga i bakhåll och ge alla som inte var nationalsocialister ’en knäpp i pannan’, inbegripet såväl borgare som vänstersinnade”. Också för de egna upprätthölls en strikt linje: enligt organisationseden skulle ideologins förrädare bestraffas med döden.⁶²

De flesta av aktörerna hade tidigare varit soldatpojkar inom skyddskåren och samtliga gick i Vasa svenska lyceum. Som drivkraft för grundandet av organisationen angav aktörerna bland annat tidningsartiklar om Tysklands hemliga partiorganisation och hur man också i Finland allmänt pratade om möjliga interna oroligheter mellan kommunister och övriga. Pojkarna ville gärna vara med. Tanken var ändå att vänta tills oroligheter bröt ut, och agera först därefter. De gömda vapnen prövades bara ett par gånger och inga regelbundna övningar hölls.

En organisation som hade många likheter med motståndsrörelsen i Vasa avslöjades ännu på 1950-talet tack vare Skyddspolisens undersökningar. Den hemliga, tyskvänliga och fascismsinnade Helsingforsorganisationen Fri Tysk Ungdom hade långtgående målsättningar. Fri Tysk Ungdom ordnade i början av 1950-talet militär utbildning och planerade bland annat att attackera Porkkala samt spränga det sovjetiska skeppet Bielostow.⁶³

61. EK-Valpo II, lägesrapport nr 9, 25/10 1948, RA, Helsingfors; se även Lars Westerland, *Itsetehostuksesta nöyryyteen. Suomensaksalaiset 1933–46*, Helsingfors: Riksarkivet 2011, s. 266–267.

62. Detta och följande baserar sig, om ingen annan källa angetts, på Statliga polisens delvis svenskspråkiga protokoll från Vasa-avdelningen 62/48, amp IX F3, Ek-Valpo II, RA, Helsingfors. Martin Andersson har också kort behandlat organisationen i *Hakkorset på vikingaseglet: Nazismens kopplingar till Svenskinland 1932–48*, Sibbo: Silverprint 2015.

63. Uppgifter om Fri Tysk Ungdom: Skyddspolisens promemoria ”Suojelupoliisin työsaralta vuodelta 1952 poimittuja asioita, mitkä eivät ilmene kuukausikatsauksista”. Verksamhetsdokument med inrikespolitisk anknytning, V:72, J.K. Paasikivis arkiv, RA, Helsingfors; Polisundersökningsprotokoll 19/9 1952, amp XC, Skypo, Helsingfors.

Fri Tysk Ungdoms medlemmar var främst finlandssvenska unga. De äldsta var drygt tjugo år, den yngsta sjuårig. Skyddspolisen slöt sig till att verksamheten till största delen pågått i ledarens fantasi: "Verksamhetsplanerna må ses som en produkt av grundarnas livliga fantasi och barnsliga önsketänkande." Ivern var stor, verksamheten anspråkslös. Trots de stora orden lyckades organisationen sist och slutligen endast få ihop två gevär och en pistol.

Organisationens aktive ledare, Helsingforskontoristen Eino Byman, hade enligt egen utsago besökt Porkala där han befriat två tyska krigsfångar och smugglat dessa ut ur landet. Byman hade också en gång åkt fast i Porkala, varvid han skjutit en gränssoldat. I norra Finland hade han dessutom funnit ett tyskt militärflygplan som rustades upp och bestyckades.

Utredningen av fallet i all dess omfattning blev dock halvfärdig i och med att Byman stack till Sverige efter första förhöret. Av utrikespolitiska skäl tog Skyddspolisen företaget på allvar och förhörde alla parter. President Paasikivi fick också kännedom om ärendet.

Inbillade eller verkliga länkar till Tyskland och dess nationalsocialister var ännu i början av 1950-talet känsligt, men kanske också en förbjuden frukt som eggade ungdomarnas fantasi. Nazistisk symbolik och fantasier kring att grunda olika SS-trupper förekom förhållandevis ofta inom extremrörelsen, särskilt bland ungdomarna. Också mindre radikala nationalistiskt sinnade vuxna som fruktade Sovjetunionen närde hopp om att Tyskland skulle resa sig. Gemensamt för ungdomsgrupperna var att det nationalistiska tänkandet snarast var en radikal reaktion på de hotbilder som man föreställde sig, och saknade långtgående ideologiskt innehåll. Det ser inte heller ut som om de grupper som grundades av finlandssvenska ungdomar skulle ha varit annorlunda än övriga motsvarande organisationer.

FINLÄNDSSVENSKARNA I DEN FINLÄNSKA EXTREMHÖGERRÖRELSEN

De finlandssvenska aktörernas betydelse i den finländska högerextrema tankevärlden och strömningen betonades särskilt beträffande de omställningar som skedde genast efter kriget. De öppnade, eller upprätthöll i viss mån, tidigare internationella kontakter, särskilt län-

ken till den svenska rörelsen som också senare visade sig vara viktig. Under den tid som Gadolin, Herlitz och Rosberg försökte hålla liv i ideologin fanns det knappt några andra aktörer, om man bortser från några ungdomsgrupper som främst inspirerades av fiktion och tidningsartiklar om tyskarna.

Den högerextrema efterkrigstida aktivismen blev allmänt taget ett förhållandevis kortlivat fenomen i Finland. Den äldre generationens representanter slutade delta, bland annat på grund av stigande ålder. Deras aktivitet hade också i övrigt minskat efter kriget. Representanter för den yngre generationen, främst skolpojkar, avslutade å sin sida sin aktivism senast när myndigheterna fick nys om verksamheten. Dessa observationer stämmer också bra in på de finlandssvenska aktörerna.

Från 1960-talet framåt skedde vissa kvalitetsmässiga förändringar i verksamheten. Dessa kan också ha haft en viss inverkan på att finlandssvenskarnas roll minskade; rörelsen präglades i allt högre grad av reaktioner på inhemska, vänsterradikala fenomen samt av kritik riktad mot president Kekkonen. Den mer kosmopolitiska finlandssvenska extremhögern fick därmed mindre uppmärksamhet, eftersom också internationaliseringsideologin kritiserades av extremhögern. Det internationella samarbetet med Kontinentaleuropa falnade emellertid också så småningom, och tyngdpunkten flyttades mot de anglosaxiska länderna. Hand i hand med detta minskade också Sveriges roll som motor för samarbetet. Det är också möjligt att det konstitutionella folkpartiet som hade bildats på 1970-talet, och där finlandssvenskarna spelade en viktig roll, för egen del kanaliserade högerprotesterna. Partiet fungerade åtminstone i viss mån som en inkörsport till högerextrema grupper, särskilt på 1980-talet; flera av medlemmarna i den helsingforsiska högerextrema gruppen ”Haagan sinimustat” hörde till de konstitutionellas ungdomsavdelning och var bland annat fanbärare vid en del evenemang. Samma sak gällde Skatuddens skinnskallar.⁶⁴

Länkarna till de svenska aktörerna förändrades också med den nya generationen. Till exempel höll Per Engdahl efter 1960-talets början

64. Se t.ex. Ilm. 1985/10.12.87, hs 9A1-30189, Skypo, Helsingfors; Ilm. 1427/23.7.1987, Amp IX A 1, Skypo, Helsingfors.

närmast sporadisk kontakt med Finland. Helt och hållet upphörde dock inte samarbetet med svenskarna. Efter några tysta år klev en ny generation fram och började agera, delvis som en motreaktion mot 1960-talets vänsterradikalism.⁶⁵ I dessa grupper fanns dock inte finlandssvenskarna representerade i motsvarande grad, och det fanns inte heller grupper eller nätverk som explicit skulle ha bestått av finlandssvenskar. Åtminstone framträdde inga sådana exempelvis i Skyddspolisens uppföljningsuppgifter om högerextrema grupper eller i de mer omfattande utredningarna.⁶⁶ Några enstaka finlandssvenskar tog ändå en synlig roll i rörelsen. Den viktigaste rollen spelade Nils Mandell som hade grundat Finlands avdelning inom Nordiska Rikspartiet. Han var en helsingforsisk brottare som sedermera fick en ledande position i den svenska moderorganisationens tjänst som chef för rörelsens gatuavdelning. Eftersom han som finlandssvensk talade flytande svenska var det givetvis enkelt för honom att hålla kontakt med svenskarna. Från Sverige hämtades propagandamaterial till Finland, så kontakten var viktig också av den orsaken.

Nordiska Rikspartiet representerar ett slags fortsättning också för Finland. För gruppen som behandlas i denna artikel var kontakten förhållandevis sparsam: NRP:s grundare Göran-Assar Oredsson hade precis inlett sin karriär då trion hade sin mest aktiva verksamhetsperiod, även om Herlitz hörde till partitidningen *Nordisk Kamps* prenumeranter. Men som Heléne Lööw har betonat var partiet, vars verksamhet har fortsatt ända in på 2000-talet, en central förmedlande länk mellan 1930-talets och dagens ideologier. Bland annat Nordiska Motståndsrörelsen hedrar NRP som en av sina viktiga ideologiska förebilder. Denna historiska ideologiförmedling har också kopplingar till Finland; liknande motiveringar till judemotståndet som Herlitz

65. Jfr Tommi Kotonen, ”Sissisotaa kansallisen yhtenäisyyden puolesta: äärioikeisto Suomessa 1960- ja 1970-luvuilla”, *Politiikka* 56, 2014:3, s. 175–190.

66. Med tanke på Skyddspolisens uppföljning av extremhögern är det naturligtvis relevant att notera att uppgifterna som finns före 1970-talet delvis är fragmentariska. Förhållandevis sent samlades information om ämnet in och sammanställdes i dokumentpärmar. Material finns också i anslutning till några mer omfattande polisundersökningar. Se allmänt amp IX A1, Skypo, Helsingfors. För mer omfattande, enskilda utredningar se t.ex. polisundersökningsprotokoll 5/1966, amp XC, Skypo, Helsingfors och polisundersökningsprotokoll 10/74, amp IX A1, Skypo, Helsingfors.

förde fram förekommer till stor del även i Nordiska Motståndsrörelsens ideologi. Till och med källorna är ofta desamma. Likaså representerar Motståndsrörelsens förnekande av förintelsen samma ideologiska likriktning som också Herlitz mer öppet än Gadolin representerade. I Sverige såldes Herlitz judefientliga pamfletter ännu år 2007 i en kampanj som gick under namnet ”yttrandefriheten är hotad”.⁶⁷ Kampanjen arrangerades av Nationalistisk Front som hör till de mest radikala högerextrema aktörerna med egna kopplingar också till Motståndsrörelsen.

Trion som artikeln handlar om representerade också för egen del tidig finlandiseringskritik och motstånd mot Kekkonen. Det var inte alls ovanligt i finlandssvenska kretsar att förhålla sig kritisk till Kekkonen. Så som Henrik Meinander har betonat väckte Kekkonens äktfinska bakgrund, hans agerande, som sågs som politisk opportunist, samt även hans levnadsvanor mångas misstro. Även om Kekkonen-agget senare till stor del bleknade, fanns det ännu på 1970-talet också finlandssvenskar som var synliga motståndare till Kekkonens politik och person.⁶⁸ Georg C. Ehrnrooth hörde på 1970-talet till de mest framstående representanterna för oppositionen mot Kekkonen. Han hade redan på 1950-talet bland annat fått Herlitz varma rekommendationer när denne bad Rütger Essén skicka Ehrnrooth sitt senaste verk. Ehrnrooth har i sina egna memoarer beskrivit sin vän Herlitz som en finkänslig och vänlig person, som för all del var besatt av judarna – en besatthet som han också försökte berätta om för Ehrnrooth.⁶⁹

Gadolins, Herlitz och Rosbergs tankevärld präglades av ett slags nostalgisk nationalism. Särskilt i Gadolins alster betonades uppfattningen om ett Finland styrt av finlandssvenskarna under landets nationella uppgång och blomstring. Denna utveckling hotades både av de finskspråkigas allt starkare position, politikernas brist på moral och av externa faror. I detta hänseende är det betecknande att Gadolin flera gånger skrev om Ålandsfrågan. Han såg landskapet som det sista försvarsfortet i överlevnadsstriden om den egna kulturen och

67. Heléne Lööv, *Nazismen i Sverige 2000–2014*, Stockholm: Ordfront 2016, s. 244 n. 96.

68. Meinander, *Nationalstaten*, s. 142–143.

69. Georg C. Ehrnrooth, *Krokotiilien keskellä. Muistelmia kylmän sodan vuosikymmeniltä*, Helsinki: Schildts 1999, s. 479.

rasen. Trions historieintresse och särskilt Gadolins och von Borns släktforskningsintresse var också ett slags utslag för nostalgi.

Om man försöker sätta åskådningen som artikelns grupp finlandssvenskar står för i en vidare ideologisk och historisk kontext kan man konstatera att den innehåller element från många, delvis också motstridiga, håll. På ett allmänt plan reflekterar tankeprocessen en relativt typisk finsk kulturkonservatism. Denna tankevärld var såväl antiamerikansk med sin oro för att de traditionella värderingarna skulle förgöras som en bärare av antikommunism och Kekkonen-motstånd, vilket hörde till de vanligaste högerextrema dragen. Samtidigt kan ett mer radikalt och till den europeiska extremhögern anknutet synsätt skönjas. Uttryck för detta var särskilt antisemitismen och den revisionistiska historieuppfattningen samt sökandet efter en så kallad tredje väg i det ekonomiska tänkandet, mellan kapitalismen och kommunismen samt geopolitiskt mellan stormaktsblocken. Så som konstaterats tidigare var det inte språkfrågan som fick mest uppmärksamhet. Ändå kan man också tolka trions åskådningar mot bakgrund av arvet från 1920-talets radikala språknationalistiska ideologier byggda på rasläror. I den högerextrema tankevärlden kunde man hämta ingredienser ur bägge de finlandssvenska nationalistiska inriktningarna, kulturell och regional nationalism samt ur radikala tolkningar av mer moderata aktörer.

Översättning: Sophie Karwecki